

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 20. maja 1868.

Gospodarske stvari.

Kdaj so ljudje prvič začeli zemljišča gnojiti? *)

Da izprva poljedelci, ko so začeli žito sejati, niso zemlje gnojili, lahko se misli po tem, kar še dandanes vidimo. Temu priča je Amerika, kjer po požganih gozdih in preorani zemlji so veliko let žito sejali brez gnoja, — temu priča je „Črna zem“ (Ukrajna) na Rusovskem, en del zemlje Ogerske itd. Al to je vendar gotovo, da že Rimljani, in pred njimi Grki so zemljišča gnojili. Znano je, da že Grk Teofrast (oče botanike) je pisal o rastlinah in gnojenji in da že več kot pred 2400 leti je on našteval šestero različno gnojenje. Da so Rimljani čutili potrebo gnojiti zemljo, da se jej povrne to, kar se jej je po pridelkih vzelo, to beremo v spisih Varrovih, Virgiljevih itd. Znanе so Katonove besede, da poljedelstvo potrebuje treh reči, namreč teh, da se dobro gnoji, dobro orje, dobro seje.

Rimljani, ki Sterkuciju pripisujejo iznajdbo gnojenja in so ga za tega del vvrstili med bogove, so res že znali dobro gnojiti, dobro orati, dobro sejati. Da je to res tako bilo, priča nam zgodovina, da so v Siciliji (današnjem Laškem) več žita pridelali, kakor ga tu dandanes pridelujejo, pa tudi več kakor se ga dandanes prideluje na Angleškem, Nemškem in v Avstriji. Šteli so pridelka po 11 do 12 zrn. Tudi to vemo, da so Rimljani že drenažo poznali, da so močirna zemljišča na suho devali, suha močili, kuretino v košarje devali, da jim je gnojila zemljo. — Vendar pa je tudi to gotovo, da niti Grki niti Rimljani niso vedeli, kako se rastline redijo, zakaj prav za prav se mora zemlja gnojiti.

Poglejmo še, kaj so v preteklih 18 stoletjih drugi narodi vedeli in znali o gnojenji? Zgodovinske bukve nam o tem le malo gotovega povedó; to pa se iz teh spisov vendar razvidi, da v prvih 1600 letih po Kristusovem rojstvu je drugi narodi niso veliko dalje dognali kakor Grki in Rimljani v kmetijstvu in natoroznanstvu.

Že v 11. stoletju so sicer Angleži rabili lapor, pozneje apno in pa zmes iz krede, hlevskega gnoja, zemlje in blata, da jim je bilo polje rodovitneje; al kako dela ta zmes na polje, tega uganiti niso mogli. V 15. stoletju so se že v srednji Evropi nahajale nekatere kmetije, v katerih se je kazal napredek tadanjega časa, in v tem stoletju (1478) prišla je prva knjiga o kmetijstvu v italijanski Fiorenci, in po tej so prišle tudi enake knjige na Nemškem na svitlo — toda v latinskem jeziku.

V sledečih 2 stoletjih so se sicer učeni možje začeli vkarjati s tem, da bi izvedeli, kako se rastline

*) Po najnovejši knjigi imenitnega českega kmetovalca A. A. Komers-a: „Der heutige Standpunkt der Bodenerschöpfungsfrage.“ Prag 1868.

redijo; al le malo jim je še svetila luč pravega spoznanja, večidel so bile le vraže in krive misli, katerih so se držali.

V 15. stoletju je Palissy izduhtal to, da le soli so rediteljice rastlinam („solna teorija“); ta misel je še 16. in 17. stoletja kraljevala. Veliki natoroznanec Bakon je priporočal kuhinjsko sol in pepel.

Proti koncu 17. stoletja (1668) je Hellmont zagovarjal „vodno teorijo“, to je, trdil je, da voda je prav za prav živež rastlinam.

V začetku 18. stoletja je Anglež Jethro Tull zagovarjal zemljo, Amb. Zeiger 1733. leta olje, 1755. leta profesor Home v Edinburgu ogenj, in Münchhausen sopár kot redilne moči rastlin. Münchhausen je trdil, da v gnoji so olje, sol, ogenj in zemlja. (Kon. prih.)

Gospodarska skušnja.

* Tudi več sadna drevesa in celo takrat, kadar cvetó, se dajo brez škode presaditi, ako jih varno sè zemljo in vsemi koreninami vzdigneš in v vodo s kravjekom in ilovico namešano položiš. Tako se tudi najtanjše koreninice ne posuše. — Tako priporoča nemški kmetijski časnik „Fr. G. K.“

Gospodarske novice.

* Zapoved na Koroškem zarad hroščev ali pomladanskih kebrov je zelo ostra: vsak župan ima namreč pravico za čas, kadar kebrí letajo, enega delavca ali pa namesti njega dva 8 do 12 let stara otroka od vsacega posestnika zahtevati, ki od 5. do 9. ure zjutraj pomagajo kebre loviti. Župan, ki tega ne stori, plača 10 do 20 gold. kazni. C. k. okrajnim gosposkam je ukazano, da čujejo nad spolnovanjem te postave.

* Za nas nova murva je tako imenovana murva cedrona (Morus Cedrona). Vitez Gutmans-thal je kranjski kmetijski družbi poslal unidan semena te murve, ktera navadno belo murvo v tem prekosí, da veliko hitreje raste in sicer tako, da v malo letih je lepo drevo gotovo; sicer pa daje ta murva tudi več perja in perje je bolj redivno in zdravo memo bele murve; te murve tudi ni treba cepiti. — Najbolje seme murve cedrone se dobiva pri gosp. L. Villain-u, vrt-nemu direktorju (Villa Melzo v Bellagio ob jezeru Lago di Coma) po 12 frankov kilogram. — Veči del semena je gosp. Schollmajer vsejal na vrtu kmetijske družbe, ostalo se je oddalo za poskušnjo na Notranjsko, Dolenško in Gorenško.

* Ali je res, da si kaj pridobimo s tem, da bode v prihodnje kuhinjska sol za 2 gold.

48 kr. cenejša, živinske soli pa ne bode več? — Večina poslancev, ki je v državni zbornici to postavilo sklenila, misli, Bog vedi, kakošno dobroto je človeku skazala; al poglejmo to od njih imenovano „dobroto“ bolj na tanko.

Cent kuhinjske soli, ki je dozdej veljal okoli 8 gld. 50 kr., bode vprihodnje za 2 gold. 48 kr. cenejše, — po takem bode cent veljal okoli 6 gold., čeravno ima naše cesarstvo toliko soli in se s tako majhnimi stroški prideluje, da bi lahko bila za polovico cenejša. Al tudi to znižanje soli bomo morali drago plačati in sicer s tem, da za živino ne bomo več dobivali soli, ki se je dozdej po 1 gold. 80 kr. prodajala. Kar je tedaj ena roka dala, vzela je druga. Kmetijski gospodarji potrebujejo za živino soli, ako jo hočejo s pridom rediti, — ker pa si ne morejo kupiti živinske, morali bodo dajati kuhinjsko. Dozdej se je kuhinjska kupovala po 8 gld. 50 kr. in živinska po 2 gold. 80 kr. cent, skupaj tedaj ta 2 centa po 10 gld. 30 kr.; vprihodnje bo moral za ravno to potrebo (2 centa po 6 gold.) plačati 12 gold. Po takem se tedaj za veliko večino kmetijskih ljudi, ki za živino potrebujejo soli, sol nikakor ni znižala, ampak podražila.

Minister kmetijstva sicer išče sredstva, kako bi se dala iz kuhinjske soli delati taka živinska, da bi je človek ne mogel uživati, in potem bi se zopet vpejljal živinska sol. Ali skrivnosti, katerih iskati vsemu drugemu svetu ni bilo treba, kako, da jih išče ravno naša država soli toliko polna kakor nobena druga?!

* Smrt človeka, ki se je okužil od smrkovega konja. Čeravno so mu rano, kamor mu je zasedel ta strup, brž žgali, vendar je v malo dneh v strašnih bolečinah na Dunaji umrl.

Ukaz c. k. ministerstva od 7. sušca, ki odločuje tarifo za plemenjenje kobil po cesarskih žebcih.

Po tem ukazu se spuščajo cesarski žebci brez plačila le še na Primorskem, v Dalmaciji in Vojaški granici, — na Kranjskem, Štajarskem, Koroškem, v Galiciji in Bukovini pa je tarifa odločena pri nekterih žebcih po 1, 2 in 3 gld. Za žebca posebno žlahne krvi (arabskega, angleškega itd.) pa se mora plačati 4 gld. ali še več.

Ako za gospodarja, kateri ni v stanu brž odrajtati plačila, je porok župan, sme se mu preložiti plačilo tudi po žetvi.

Národne stvari.

V spomin Matiju Vrtovecu.

V besedi poddražki 22. aprila govoril J. Vrtovec.

Srečna družina, ki ima dobrega gospodarja, in srečni otroci pod varstvom tacega očeta, ki jih z lepim izgledom podučuje in za njihovo časno in večno srečo dela neutrudljivo! V taki hiši vlada mir in blagostanje, zadovoljnost podpira njene stebre in razširja svoje blagosodne veje čez vsa njena dela. Tudi naša Vipava sme ponosna biti, da je imela moža za varha, ki je po svojih spisih dalječ okrog slovel. Med nami je živel, po naših tleh hodil, poznal je Vipavce a oni njega. Da ga pa še dandanes poznajo, kaže današnja sijajna svečanost.

Bil je Matija Vrtovec!

Slavna gospoda! rad bi Vam tudi povedal o mladih letih rajnega, o njegovi mladosti. Al o tem ne morem govoriti, kajti nimamo žalibog! še njegovega življenje-

pisa. *) Toliko mi je pa znano, da se mu je v Šmarji zibelka jugala in da je v Planini pastiroval, predno je v Št. Vid prišel. Kjerkoli je z ljudstvom občeval, podučeval ga je deloma z besedo, deloma z izgledom. Učil ga je trte saditi, obrezovati in gnojiti. Kazal mu je, koliko vpliva ima red in snaga za človeško življenje, in priporočal mu še posebno zmernost in varčnost, brez ktere niti ni sreče niti blagostanja. Rekel je pri neki priliki: „Ti hišni gospodar! uči se od petelina, kako ti gré za svojo družino skrbeti. Ko petelin po tleh brska, in kakega črvička najde, brž pokliče putike, da ž njimi svojo srečo delé. Ne pojej vsega sam, kakor marsikter gospodar dela, kateri svoji borni družinici v nedeljo zapravi vse, kar med tednom zasluži.“

S takimi in enakimi prilikami budil in podučeval je mili svoj narod, in skušal globoko v srce vcepiti vse, kar je blazega in koristnega. Da pa se ni zastoj trudil, kažejo dovolj današnji vipavski vinogradi. Kdo je pred nekoliko leti trte gnojil? Naravnost smem reči, da nobeden — vsaj kmetov ne. Naši stari očetje niso vedeli tega, kar vemo dandanes mi? Ali se ne prideljuje v naši Vipavi veliko več vina nego prejšnja leta? Ali ne gnoji trt sedaj, kdor le more? Kdo nas je tega navadil, — kdo drug nego naš dobrotnik Matija Vrtovec. Pridobil si je s tem zasluge, za ktere mu moramo biti Vipavci na veke hvaležni.

Al ne le ustmeno in ne le za nas Vipavce same je ta mož skrbel, — osrečiti je želel ves slovenski narod. To nam jasno pričajo knjige njegove. Kar je nas učil, kar je nam z besedo povedal, to je tudi narodu zapisal v „Novicah“ v družih knjigah. Neprecenljive so njegove knjige: „vinoreja“, „zvezdoslovje“, „občna povestnica“, „shodni govori“, posebno pa njegova „kmetijska kemija“, ktera je nam kmetom ključ do vseh kmetijstvu potrebnih ved!

Vipavci! tudi nam je zapisal te knjige, tudi nam je zapustil neprecenljiv zaklad, in lahko ga vzdignemo, ako le hočemo. Le sezimo po njegovi „vinoreji“ in naša dežela bo drugačna postala, naši vinogradi bodo slajše vince rodili in naša dolina bode kupcev mrgolela. Navadili se bomo, kako je treba hranljiva in okusna vina pridelovati, kar še nikakor ne znamo; dovelj nam priča to, da ne moremo svojih vin po veliki ceni spečati. Nek učen mož, ki je po naših krajih hodil — saj se še spominjate — je rekel: To je dolina, da bi lahko najboljša vina rodila! Morda porečete, da temu ni tako! Al verjemite mi, da je resnico govoril. — Ganite se toraj! vzemite Vrtovčevo „vinorejo“ v roke in delajte. Prebirajte tudi njegovo „kemijo“ in druge njegove knjige, ktere so za vsacega kmeta zlata vredne. S tem boste svoje stanje zboljšali in umni kmetje postali.

Da pa ne bom v govoru predolg, hočem le še ene reči omeniti, namreč Vrtovčeve goreče ljubezni do slovenske mladine: „Sporočilo slovenski mladosti“ in pa „Ozir na slovensko mladost“ sta sestavka, ki nam kažeta resnico rečenih besedi. Ondi pravi med drugim naš slavni rojak: „Oj Vi presrčni mladenči! V vaših rokah bode od 20. do 40. leta vse imetje naše matere Slovenije; skrbite toraj že zdaj za tisti čas, da jo bote po pameti vodili, umno obdelovali ter na visokejo stopinjo izobrazenosti povzdignili.“

In tako je bil Vrtovec naš dika Sloveniji in ponos naši dolini. Bil je vir ali kakor bi po domače rekel: „bister studenec“, iz kterega smo dobre nauke zajemali, in jih v svoj lasten prid obračali. Bil je svitla zvezda na temnem našem obnebju, ktere jasen pogled je blažil vse brate Slovence. Bil je cveteče drevo, bil je plameči kres, kateri se veličastno dviguje proti sinjemu

*) Žalibog! — dostavljamo tudi mi.